

Pioneeripataljoni üleajateenijate kogu

Leho Lõhmus

Üleajateenijate-allohviteride ja ohvitseride teenistusosalase ühtekuuluvustunde suurendamiseks, ühise ajaviite ning mitmesuguste harivate kursuste korraldamiseks asutati Eesti väeosade juurde ohvitseride ning üleajateenijate ja allohviteride kogusid. Teisiti ei olnud see ka pioneeripataljonis, mille ajalugu alustatakse juba eesti rahvusväeosade I Eesti diviisi juures 1917. aasta detsembris formeeritud inseneriväe roodu, hilisema inseneripataljoniga. 1920. aastal, kohe pärast Vabadussõda, viidi pataljon üle I maailmasõja aegsesse merekindluse kasarmutesse Nõmmel. 1924. aasta märtsis lahutati inseneripataljonist sideüksused ja inseneripataljon nimetati ümber pioneeripataljoniks. Pataljoni ülesanne oli rajada kindlustusi, sildu ja teid – ning vajaduse korral neid muidugi ka purustada –, lisaks kõik sõjagaasidega seonduv.¹

Pioneeripataljoni ohvitseridekogu materjalid pole kahjuks säilinud ja üleajateenijate kogu omadki on kättesaadavad ainult kogu tegevuse algusaastate kohta. 1930. aastate materjalid on meieni jõudnud väga lünklikult.

Eesti pioneeriohviterid olid organiseerunud juba rahvusväeosade moodustamise ajastul 1917. aastal, kui asutati I Eesti diviisi üksiku inseneriväe roodu ohvitseride kogu.² Allohviteride jt üleajateenijate ühisesse perre koondamise mõte algatati seitse aastat hiljem, 1924. aasta oktoobris. Pärast pataljoniülemalt loa saamist asuti põhikirja koostama, eeskujuna kasutati juba tegutseva pioneeripataljoni ohvitseride kogu ning 2. ja 5. jalaväerügemendi üleajateenijate kogu põhikirja. Pioneeripataljoni üleajateenijate kogu põhikirja kinnitas pioneeripataljoni ülem kolonel-

¹ Pataljoni koosseisus oli õppekompanii, kaks pioneerikompaniid, G-kompanii (gaasikompanii), pargikompanii (sillapontoonid, helgiheitjad jm tehnika ja töökojad) ning kuni 1934. aastani ka raudteekompanii, mis formeeriti seejärel ümber 3. pioneerikompaniiks.

² „Lühike ülevaade pioneeripataljoni ajaloost,” *Sõdur*, nr 21, 26. mai 1929: 489–490.

Nooremveebel Anton Rauk 1936. aasta vormis. Krael insenerväe trafarett; rinnas Kaitseliidu Valgeristi lindi lõige; taskust kõrgemal pioneeripataljoni märk, all poolvarasem, pataljoni allohvitseride kogu kehtestatud märk. Auastmetunnused on varrukate alaosas ega ole seetõttu nähtavad. Autori kogu



Sergeant Anton Rauk in the uniform of type 1936 with badge of engineer troops on the collar and the ribbon of White Cross of the Defence League, badge of Engineer Battalion and earlier badge of Engineer Battalion, introduced by battalion's NCO assembly

leitnant Johann-Bernhard Grünberg³ 2. jaanuaril 1925.⁴ Asutamiskoosolek peeti paar nädalat hiljem, 15. jaanuaril.⁵

Erinevalt ühingutest ja seltsidest, mis olid registreeritud juriidilise isikuna kas rahukogude (ringkonnakohtute) või siseministeeriumi registris, olid nii ohvitseride kui ka üleajateenijate kogud kaitseväge asutused juriidilise isiku õigustega ning tegutsesid ühe väeosa juures.⁶ Põhikirja järgi jaotusid kogu liikmed au-, tegev- ja toetajaliikmeteks ning külalisteks. Auliikmeks võidi valida Eesti Vabariigi kodanikke, kellel olid kogu ees erilised teened. Tegevliikmeskonna moodustasid kõik pioneeripataljoni üleajateenijad kohustuslikus korras. Toetajaliikmeteks olid kõik üksuse

³ Johann-Bernhard Grünberg (1935. aastast Johann-Bernhard Haljaste, 1940. aastast Juhan Haljaste) (1889–1942), kolonel (1937), pioneeripataljoni ülem 1924–1940. 1941. aastal Punaarmee 22. eesti territoriaalkorpuse inseneriteenistuse ülem. Arreteeriti 14. juunil 1941 NSV Liidu riikliku julgeoleku poolt, suri Norilski vangilaagris.

⁴ Pioneeripataljoni üleajateenijate kogu põhikiri, Eesti Riigiarhiiv (ERA) 701.1.550, 2.

⁵ *Sõdur*, nr 50, 10. detsember 1932: 1303.

⁶ Vt Vabariigi ohvitseridekogude põhikiri ja Kaitseväge üleajateenijatekogude põhikiri, Riigi Teataja (RT) 1927, nr 112.

kaitseväelased (sh komandeeritud) ja eraisikud. Neil oli üksnes nõuandev hääli ning juhatusse ja revisjonikomisjoni neid valida ei saanud. Külaliste kategooriasse loeti au- ja tegevliikme saatel kogusse ilmunud isikud, sealhulgas perekonnaliikmed.

Kogu allus ühe toetajaliikme (ohvitseri) kaudu väeosa ülemale, kes oli ühtlasi auesimees.

Kogu tegevust suunas neljaliikmeline juhatuse, kuhu kuulus esimees, abiesimees, sekretär ja laekur, peale nende ka kaks liikmekandidaati. Kogu revisjonikomisjonis pidi olema vähemalt kolm liiget. Rahalisteks allikateks kogu töö toetamiseks võisid olla liikmemaks, tasulised peod (väeosa ülema loal), korjandused, toetused riigilt ja annetused seltskondlikelt asutustelt. Liikmemaksuks pidid kõik tegev- ja toetajaliikmed tasuma ühe protsendi oma palgast. Enamiku liikmete liikmemaks küündis 40 margani, mis teeb kuupalgaks 4000 marka.⁷ Olgu siin võrdluseks lisatud, et 1925. aastal laekus liikmemaksudena 20 265, toetustena 7500, annetustena 8400 ja pidudest 93 665 marka.

Kogu juures tegutses laenukassa, mille liikmeks olek oli tegevliikmetele kohustuslik ja toetajaliikmetele vabatahtlik.⁸ Liikmed pidid maksma kassasse igakuise sissemaksena 300 marka seni, kuni maksjalt oli laekunud ühe kuupalga suurune summa. Seejärel olid maksete tegemine vabatahtlik. Laenu anti kassast kuni laenaja kuupalga ulatuses. Tagasi võis maksta osade kaupa, kusjuures üldjuhul ei tohtinud nõuda kuus makseid üle 1/5 kuupalgast. Kui üleajateenija läks erru või viidi üle teise väeossa, sai ta oma sissemaksu laenukassast tagasi.

Kaitseväelase kõige õigemaks lõögastumiskohaks peeti tol ajal oma üksuse kasiinosid, mis olid ohvitseridele ja üleajateenijatele-allohvitseridele eraldi. Mis seal salata, eks nõnda loodeti kontrolli all hoida kõige tormakamaid ja napsulembelisemaid kaitseväelasi ning vältida konflikte tsiviilisikutega. Kasiino töö eest vastutas majavanem, kes valiti tavaliselt koos juhatusega.

⁷ Alates 1. jaanuarist 1928 kehtestati Eestis uue vääringuna Eesti kroon = 100 senti. 1 kroon võrdus senise 100 margaga, s.o senisele margale vastas 1928. aastast üks sent.

⁸ ERA 701.1. 551, 11.

Allohvitseride kasiinoks üüriti eramaja Õuna ja Lääne (praegune Läänekaare) tänava nurgal aadressiga Õuna 5.⁹ Maja kuulus Anton Saagole, kes sai lepingu järgi 5000 marka kuus. Selle raha sisse kuulus üür, kütmine, koristamine ja valgustus. Samuti tuli kasiinole muretseda lauad, toolid ja lauanõud 50 inimesele.

Majas oli kolm tuba: söögituba (einelaud), lugemis- ja juhatuses koosoleku tuba, lisaks köök, abiruumid ja veranda.

Kasiino kõige atraktiivsem osa oli einelaud, mis oli argipäeviti lahti kella seitsmest hommikul kuni südaööni. Pühapäeviti, pühade ajal ja pühade-eelsetel päevadel oldi avatud aga suisa kella kaheni öösel. Päev oli einelauas jaotatud söögikordadeks:

- 1) hommikusöök kell 7–10. Hinnaks 25 marka, selle eest sai kaks vorsti-, singi- või kiluvõileiba ning kaks tassi kohvi;
- 2) lõunasöök kell 12–17. Hinnaks 50 marka, mille eest sai supi ja prae ning tassi kohvi;
- 3) õhtusöök kell 19–22. Hinnaks 40 marka, mille eest sai prae, kaks võileiba ja tee.

Einelauas olid müügil ka mitmesugused karastus- ja alkohoolsed joogid. Pudel õlut (pool liitrit) maksis 30 marka, pool toopi (0,615 liitrit) viina 150 marka, topka (pitsi) sai kätte 25 margaga, keedetud likööri pooleliitrine pudel maksis 250 marka ja limonaad 15 marka. Vabrikulikööride ja veinide poehinnale võis lisada kuni 40% juurdehindlust.

Einelauda pidas algul majaomanik Saago ise. Tema kohustus oli teenida kogule vähemalt 120 000 marka tulu aastas. Lihtne arvutus näitab, et kuna kogu pidi ise omanikule maksma 60 000 marka üüriraha aastas, siis teist sama palju pidi jääma kogu käsutusse. Nii suurt tulu teenida oli aga siiski raske. Saago loobus peagi einelaua pidamisest ja selle töö võttis üle August Tiis, kes pidas einelauda ka Nõmme raudteejaamas.

1927. aastal tekkisid alkoholimüügiga probleemid. Inseneriväe inspektori taotluse alusel andis Tallinna garnisoni ülem „kõigis kategooriates” alkohoolsete jookide müügi loa ainult ohvitseride kasiinodele ning

⁹ *Ibid.*, 550, 72. Hoone on säilinud ja kasutusel elumajana.



Pioneeripataljoni allohvitseride kogu juhatus 28. septembril 1925. Istuvad (vasakult): tundmatu, Gustav Lemberg (Lember), tundmatu nooremleitnant pataljoniülema esindajana, tundmatu, T. Truusmann. Seisavad: Aleksander Pedaja, tundmatu, Anton Karu. Esindatud on kolm erinevat Eesti Kaitseväge vormi – 1920., 1924. ja 1926. aastal kehtestatud vormid. Autori kogu

Engineer Battalion NCO assembly board on 28 September 1925.

Note the different uniforms: type 1920, 1924 and 1926

üleajateenijate kasiinod said üksnes õlle ja veini müügi loa.¹⁰ Siin tekkisid aga raskused. Nimelt ei olnud Eesti Vabariigis ette nähtud luba õlle ja veini müügiks korraga: olid vaid luba kõigi alkohoolsete jookide müümiseks või siis ainult õlu jaoks. Vaatamata mitmele palvekirjale, à la „hoiab nii mineja eemale avalikest viinamüügi kohtadest kus pahandusi võib sündida”, jäigi kasiinosse alates 1927. aastast ainult õlu.

Kasiinos olid lubatud kõik mängud, v.a „asart mängud”. Mis selle viimase all mõeldi, ei ole täpsustatud. Võib arvata, et kaardimängud polnud kasiinos üldiselt sallitud. Siiski korraldati väeosas bridžiturniire – see

¹⁰ *Ibid.*, 500, 3.



Pioneeripataljoni allohvitseride kogu viimane juhatus 1940. aastal. Vasakult: Theodor Talvak, Gustav Lember, Leopold Kori ja Aleksander Pedaja. Kõik 1936. aasta vormis, kolmel on rinnas Kotkaristi raudristi teenetemärk. Leopold Koril lisaks Vabadussõja mälestusmärk ja Läti Vabariigi 10. aastapäeva medal. Autori kogu

Last board of Engineer Battalion NCO assembly in 1940

mäng oli eriti ohvitseride hulgas armastatud. Küll on teada, et kasiinos olid olemas male, kabe ja loto, lauamängudest „Tsirkus” ja „Reis ümber ilma”.

Kasiinosse olid tellitud ajalehed Päevaleht, Vaba Maa ja Spordileht. Ajakirjadest olid saadaval Sõdur, Kodu, Romaan ja Looming.¹¹ Neist esimene ja viimane ilmuvad ka tänapäeval. Ajakirja Romaan asutaja ja toimetaja oli aga nõmmelasest kirjanik ja ajakirjanik Peeter Grünfeldt.

Kogu liikmetele korraldati loenguid üldhariduslikel, sõjateaduslikel ja kultuuriteemadel. Osavõtt nendest üritustest oli kohustuslik. Näiteks 1926. aastal toimus 13 niisugust loengut. Pataljoni kaitseväelasi hariti kõige mitmekesisematel teemadel: kirjandus, kunst, ajalugu. Sõjakooli

¹¹ *Ibid.*, 500, 149.

lõpetajad, tulevased ohvitserid, kandsid oma diplomitöid regulaarselt ette ohvitseride keskkasiinos Tallinnas. Juhul kui teemaks oli pioneeriüksuste taktika või koostöö, kutsuti ohvitseride kõrval loengut kuulama ka pioneeripataljoni allohvitserid.

Koostöös auto-tankidivisjoniga korraldati 1927. aastal autojuhi-kursus. Selle jaoks vajaminev raha, 17 000 marka, saadi osaliselt üleajateenijate kogu rahast, osalt aga kursuslaste enda taskust. Autojuhikursusel käis ligikaudu 50% kogu liikmetest.¹²

Regulaarselt korraldati kogu liikmetele laskevõistlusi. Näiteks 1927. aastal toimus üks selline Valdeku laskerajal. Auhinnad olid küllaltki hinnalised:

1. koht – revolver Browning 7,65 mm,
2. koht – käekell,
3. koht – rahatasku.¹³

Suviti avati üleajateenijate kogu suveaed, milleks otsustati rentida endine Gustavsoni restorani krunt (praeguse aadressiga Pärnu mnt 326).¹⁴ Kogu vabade vahendite, osaliselt aga ka laenatud 700 krooni eest püstitati sinna rõdu koos köögi ja puhveti (einelaua) ruumiga. Nii tekkis midagi välikasiinotaolist. Tööd tegid peamiselt kogu liikmed tasuta. Einelauast alkoholi välja müüa ei tohtinud, kuid kohapeal võis juua. Sellest tekkis mitu pahandust ja arusaamatust eriti eraisikutest linnakodanikega, kes üritasid alkoholi välja viia ning siis seda linna peal tarvitada, kus nad aga pahatihti kordnikule vahele jäid. Niisuguseid juhtumeid, nagu ka allohvitseride distsipliinirikumisi, uuriti alati põhjalikult. Tavaliselt päädis see pataljoniülema käskkirjaga, milles asjaosalisi ei hellitatud: kartseripäevad kas pataljoni arestimajas või raskematel juhtudel Tallinna garnisoni peavahis olid kerged tulema.

7. detsembril 1927. aastal kinnitati uus kaitseväe üleajateenijatekogude põhikiri.¹⁵ Selle alusel tuli sulgeda senised kogud ning asutada

¹² *Ibid.*, 560, 66.

¹³ *Ibid.*, 560, 32.

¹⁴ *Ibid.*, 501, 59. Gustavsoni restoran põles 1924. aasta suvel ja selle koha peale ehitati uus kinomaja 1933. aastal. Vahepeal oli ala kasutusel suveaiana.

¹⁵ Vt Vabariigi ohvitseridekogude põhikiri ja Kaitseväe üleajateenijatekogude põhikiri, RT 1927, nr 112.



Pioneeripataljoni 20. aastapäeva tähistamine allohvitseride kasiino ruumes 14. detsembril 1937. Näha on auastmetunnused varrukatel. Autori kogu

Celebration of 20th anniversary of the Engineer Battalion NCO assembly on 14 December 1937

uue põhikirja alusel uued. Sama saatust tabas ohvitseride kogusid. Põhjus oli proosaline: seni oli iga väeosa kogu asutatud oma põhikirja alusel, mille oli kinnitanud üksuse ülem. Uue näidispõhikirja alusel taheti see süsteem korrastada ja ühisele alusele viia.

Pioneeripataljoni „vana” üleajateenijate kogu likvideeriti üldkoosolekul 24. jaanuaril 1928 põhjendusel, et seda „ei saa uue põhikirja alla viia”.¹⁶ Vana kogu likvideerimise komisjon andis järelejäänud vara (74,60 krooni sularahas ja inventari 253,15 krooni maksumuses) üle pataljonile ning see annetati pataljoniülema korraldusel uuele kogule. Tänu sellele jätkus kogu tegevus tegelikult katkestuseta.¹⁷

Uue põhikirja järgi kadus auliikme staatus ning külaline asendus alalise külalisega. Viimaste hulka kuulusid kõik ohvitserid ja sõjaväe-

¹⁶ ERA 701.1.560, 100.

¹⁷ ERA 636.1.93, 80.

ametnikud, kõik teiste üksuste üleajateenijad, kes toetajaliikmete hulka ei kuulunud, ning kogu tegev- ja toetajaliikmete perekonnaliikmed.

Uues kogus jätkusid kursused: 1928., 1929. ja 1930. aastal korraldati saksa keele kursus, 1932. aastal aga avati ka eesti keele kursus.

Kogu sisemise elu elavdamiseks hakati ühiselt tähistama isiklikke tähtpäevi (juubelid ja abiellumised), aga samuti 10 (hiljem ka 15) aasta üleajateenistuse juubeli päevi. Viimane fakt ilmestab tõsiasja, et pioneeripataljoni allohvitseride kaader oli üpris püsiv. Püsiv oli ka aktiiv. Kui vaadata kogu juhatuse fotosid eri aegadest, näeme seal ikka tuttavaid nägusid. 1925. aastal valitud esimese juhatuse kaks liiget, Aleksander Pedaja ja Gustav Lember, olid ka viimases juhatuses 1940. aastal (vt juhatuse fotod). Pataljoni juhtkond hindas personali püsivust kõrgelt – oli see ju aluseks ajateenijate heale väljaõppele ning pataljoni ülesannete edukale täitmisele üldse. Veteranid-üleajateenijad said juhtkonnalt hinnalisi kingitusi ja 15 aasta täitumisel pataljonis autasuna väeosa laualipu. Eriti teenekaid autasustati Kotkaristi hõbe- või raudristiga. Selle kõrge riikliku teenetemärgi said pataljonis peale juba mainitud A. Pedaja ja G. Lemberi ka Theodor Talvak ja Leopold Kori.¹⁸ Nemadki olid üleajateenijate kogu aktiivsemate liikmete seas.

Kogu liikmete majandusliku olukorra parandamiseks hakati vabade summade varal korraldama püstolite, varustuse, suuskade ja küttepuude ühistellimisi. Alates 1931. aastast võimaldati liikmetele abiraha koolihariduse jätkamiseks ja teenistusalastest kursustest osavõtuks.¹⁹

17. veebruaril 1933. aastal asutati Üleajateenijate Keskkogu, mille ülesanne oli „kõikide üleajateenijate koondamine üksmeelseks isamaaliseks perekaks”. Uue ühendkogu liikmeteks olid kõigi üksuste kogude liikmed.²⁰

Pioneeripataljoni kogu algatusel loodi pataljoni üleajateenijatele eraldi rinnamärk. Sellel kasutati pioneeride vanemaid sümboleid: leegitseva tahiga kahurikuuli, mida läbivad ristatud labidas ja kirves, ümber pärg. Märki täpne kehtestamisaeg pole teada, küll on seda näha pataljoni

¹⁸ *Eesti tänab 1919–2000* (Tallinn: Riigikantselei, 2000), 243, 250, 254–255.

¹⁹ *Sõdur*, nr 50, 10. detsember 1932: 1304.

²⁰ Üleajateenijate keskkogu põhikiri, RT 1933, nr 19, art. 135.

allohvitseride rinnas 1930. aastate algupoole fotodel.²¹ 1934. aastal, kui hakati ühtlustama ja seadustama väeosade sümboleid, kehtestati ühtne rinnamärk ka pioneeripataljoni ohvitseridele ja üleajateenijatele-allohvitseridele. Uue märgi kujunduse ja statuudi kinnitas kaitseminister 17. juulil 1934.²²

Pärast Eesti Vabariigi okupeerimist 1940. aastal soikus üleajateenijate kogude, mida nüüd nimetati allohvitseride kogudeks, tegevus. 21. augustil 1940 järgnes loogiline lõpp: sel päeval avaldati Johannes Varese allkirjastatud seadlus, millega likvideeriti kõik väeosade kogud sama aasta 31. augustist. Nende allesjäänud varandus anti sõjaväelastekodudele ja üksustele „nende majanduslikkude ürituste teostamiseks”, varalised õigused ja kohustused läksid aga üle Sõjaväe Varustusvalitsusele.²³

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et üleajateenijate-allohvitseride kogu mängis tähtsat rolli väeosa personali ühtekuuluvustunde süvendamisel. Mehed, kes tegid teenistuslikult koostööd, said siin suhelda ka n-ö pagunite peale vaatamata. Kogul oli tähtis roll haridustaseme tõstmisel, väljajõppe tõhustamisel ja silmaringi laiendamisel üldse.

Taastatud Eesti kaitseväes samasuguseid organisatsioone – üksuste ohvitseride ja allohvitseride kogusid – enam ei ole. Miks nii, see on omaette küsimus. Eks sama tendents ole täheldatav ka tsiviilühiskonnas: seltside ja teiste kodanikuühenduste ning nende liikmete arv on võrreldes 1920.–1930. aastatega tunduvalt vähenenud.

²¹ Vt Aleks Kivinuk, *Eesti sõjalised autasud ja rinnamärgid 1918–1940* (Tallinn: A. Kivinuk, 2005), 292. Märke valmistati kaks varianti. Aleks Kivinuk oletab, et peenema töötlusega varianti annetati ohvitseridele. Portreepiltide võrdlus näitab aga, et mõlemat anti siiski üleajateenijatele. Varasema variandi tootja pole teada, hilisemat varianti valmistas Roman Tavasti tööstus.

²² Pioneeripataljoni rinnamärgi põhikiri, kinnitatud 17.07.1934, ERA 495.6.59, 264–265. Kavandi aluseks võeti seni vaid ohvitseridele kehtestatud rinnamärk.

²³ Allohvitseride kogude likvideerimise seadlus, RT 1940, nr 107, art. 1085.

Bibliograafia

Eesti Riigiarhiiv (ERA)

495 Sõjavägede Staap

636 Pioneeripataljon

701 Allohvitseride Keskkogu ja allohvitseride kogud

Õigusaktid

Riigi Teataja 1927, 1933, 1940

Kirjandus

Eesti tänab 1919–2000. Tallinn: Riigikantselei, 2000

Kivinuk, Aleks. *Eesti sõjalised autasud ja rinnamärgid 1918–1940*. Tallinn:

A. Kivinuk, 2005

Perioodika

Sõdur 1929, 1932

Engineer battalion's non-commissioned officers' assembly

Leho Lõhmus

Non-commissioned officers belonging to Estonian army engineer battalion were assembled around a body first formed in 1925. The organization was set up for the purpose of fostering among its members an authentic *esprit de corps* through participation in common leisurely activities as well as organizing various educational and practical-shooting related events. Membership in the fledgling organization was made mandatory for all non-commissioned officers serving in the engineer battalion. The assembly was administered by a board of four members who respectively held the positions of a chairman, vice-chairman, secretary and treasurer.

The assembly was in possession of its own premises complete with officer's casino catered by its own buffet, serving meals for breakfast, dinner and suppertime. Keen on keeping the NCOs away from downtown restaurants, the buffet was also stocked with its own alcoholic beverages. In order to keep its clientele entertained, periodicals and games were made available, with the casino often used for festivities and as a place where due respect was paid for the services rendered to the battalion by its more senior non-commissioned officers.

The engineer battalion's non-commissioned officers' assembly was liquidated along with similar assemblies following the occupation and annexation of Estonia back in 1940. It is important to emphasize the role played by the organization in helping to bring together men serving the battalion in a more informal setting, where seniority of rank was not strictly emphasized. Besides helping to manage free time activities, the assembly also helped to further the education and training as well as to cultivate a higher level of culture among the ranks of non-commissioned officers.